

Horváth Attila

AZ 1946. ÉVI VII. TC. A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS A KÖZTÁRSASÁG VÉDELMEÉRŐL

Act 2. of 1946 about the Protection of the Republic and the Democratic State Regime

Prof. Dr. Horváth Attila intézetvezető egyetemi tanár, alkotmánybíró, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Intézet, horvath_attila@uni-nke.hu

A tanulmány a címben említett törvény rendelkezéseit mutatja be részletesen, felvezetve a megalkotásához vezető utat is. Így részletesen bemutatja az 1878. évi V. tc., a Csemegi-kódex, majd az azt követő 1921. évi III. tc.-t az úgynevezett rendtörvény rendelkezéseit a politikai bűncselekményekről és a kommunista hatalomátvételt követően, a 20. század második felében alkalmazott 1946. évi II. tc.-ket, amely a szovjet típusú szocialista büntetőjogot egészen a rendszerváltásig meghatározta. Az 1946. évi VII. tv., amely címében ugyan „A demokratikus államrend és a demokratikus köztársaság védelméről” szólt, valójában a politikai ellenfelek likvidálását vagy bebörtönzését tette lehetővé. A sztálini elveknek megfelelően Magyarországon is egyre bővült a likvidálandók listája: Felkerültek rá a „reakcióso”, a volt uralkodó osztály tagjai, az úri-kezesréstény középosztály tagjai, a kulákok, a közép- és gazdagparasztok, a malomtulajdonosok, az „ingadozó” középparasztok, a gyárosok, a kispolgárok, a gyanús értelmiségiek, a papok, a klerikális reakció tagjai, a bürokraták, a Szovjetunió és a békétábor ellenségei, a munkásosztályt eláruló „álfasiszta” szociáldemokraták. A tanulmány részletesen elemzi a politikai bűncselekmények miatt elítéltekre vonatkozó statisztikai adatsorokat is.

The article introduces in detail both the act of law mentioned in the title of the article and the path leading to its enactment. Therefore, it deals in detail with the regulation related to political crimes of the Act 5. of 1878, the so-called Code Csemegi and with the chapters of the following act on criminal law, Act 3. of 1921, the so-called Act on Order. In the main part of his article the author focuses on the chapters Act 2. of 1946 that defined the main characteristics of the Hungarian criminal law after the overtaking of the state power by the Communist Party. This act provided the possibility for the liquidation and imprisonment of the regime's political enemies. According to the new criminal law developed according to the Stalinist ideology the number of the political enemies to be liquidated, increased immensely. The so-called „reactionists”, the members

of the noble class and of the noble-Christian middle class, the kulak's, the rich peasant families, the owners of mills, the members of the middle peasant class, the factory owners, the gentry, bureaucrats, suspected intellectuals, priests, members of the clerical reaction and all those people who were declared to be the enemies of the Soviet Union and the former social democrats were put on this list. The article shows in detail their persecution based on the statistical data containing the number of the condemned persons.

Magyarországon a szovjet típusú büntetőpolitika eszközei 1945 és 1989 között ugyanazok voltak, de a taktika és a módszerek az idők során változtak. A büntetőjogot eszközként használva, mintha polgárháborús helyzet lenne,¹ a kommunista vezetők 1963-ig leszámoltak a vélt vagy valódi ellenfeleikkel. A totális diktatúra elveinek megfelelően olyanokat is letartóztattak, akik nem politizáltak, nem fordultak szembe a hatalommal, sőt még leghűségesebb híveik közül is sokakat halálra ítélték vagy bebörtönöztek.² Azt akarták elérni, hogy mindenkit félelemben tartsanak. Ezt az elvet Nyikolaj Krilenko,³ a Szovjet Igazságügyi Népbiztosság vezetője fogalmazta meg: „Nemcsak a bűnösöket kell kivégeznünk. Az ártatlanok kivégzése még nagyobb hatást fog gyakorolni a tömegekre.”⁴

Az „objektív ellenség” megnevezése, az aktuális politikai céloknak megfelelő bővítése tömegindulatot válthatott ki és magyarázatot adhatott arra, hogy miért olyan rossz a lakosság életszínvonala. A folyamatos politikai, gazdasági és társadalmi válságot büntetőjogi szankciókkal akarták megoldani. Ezért a szigorú szankciók és a generális prevenció vált meghatározóvá. A büntetőjog úgynevezett nevelő funkciója teljes mértékben háttérbe szorult. A „nép ellensége” nem számíthatott irgalomra. A sztálini elveknek megfelelően Magyarországon is egyre bővült a likvidálandók listája: Felkerültek rá a „reakciósök”, a volt uralkodó osztály tagjai, az úri-keresztény középosztály tagjai, a kulákok, a közép- és gazdagparasztok, a malomtulajdonosok, az „ingadozó” középparasztok, az „úri bitangok”, a gyárosok, a kispolgárok, a bürokraták, a gyanús értelmiségiek, a papok, a klerikális reakció tagjai, a bürokraták, az imperialisták ügynökei, a munkát kerülő lumpenproletárok, a trockisták, a titóisták, a cionisták, a kozmopoliták, a nacionalisták, a Szovjetunió és a béketábor ellenségei, a munkásosztályt eláruló „álfasiszta” szociáldemokraták stb.⁵

A kádári vezetés az 1956-os forradalom és szabadságharc megtorlásával együtt folytatta a korábbi tisztogatások gyakorlatát. A forradalom vezetőin, résztvevőin túl le kívántak

¹ SCHMIDT, Carl: A háború és az ellenség fogalmainak viszonyáról. In: SCHMIDT, Carl: *A politika fogalma. Válogatott politikai és államelméleti tanulmányok*, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002, 73., 77–78.

² Rajk Lászlót például, aki belügyminiszterként minden fenntartás nélkül végrehajtotta Rákosi Mátyás utasításait, kivégezték. Kádár Jánost, aki átvette tőle a minisztériumot, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Zöld Sándor követte volna elődjeit, de ő miután meggyilkolta az összes családtagját, öngyilkos lett. Hegedűs András, aki 1955. április. 18. – 1956. október 24. között miniszterelnök volt, erről az alábbiakat nyilatkozta: „Rendkívüli módon éreztük, és mindegyikünk tulajdonképpen félt attól, hogy ő maga is bekerül a represszióknak ebbe a szövevényébe. Én nagyon sokszor kifejtettem már, hogy nem volt olyan ember a vezetésben, azt hiszem még Rákosi sem kivétel, aki ne tudta volna, hogy ellene bármikor indítható koncepció per, mert az életnek mindig vannak olyan fehér foltjai, vagy fekete pontjai, amelyekre fölepíthető olyan koncepció, mint mondjuk a Rajk-ügyben, vagy Kállai Gyula ügyében, vagy a Schiffer Pál ügyében fölepült.” Idézi GULYÁS János – GULYÁS Gyula: *Törvénytörés nélkül. A hortobágyi munkatáborok (1950–1953) filmszociográfiájának dokumentumai*, Láng Kiadó, Budapest, 1989, 261.

³ Krilenko, Ny. V. (1885–1938): meghatározó szerepet játszott a szovjet jogszolgáltatás és büntetőjog kidolgozásában. 1938-ban egy koncepció perben elítélték és agyonlőtték.

⁴ Idézi PIPES, Richard: *A kommunizmus*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 323. Krilenkót mindenfajta bírósági eljárás nélkül tartóztatták le és lőtték agyon. Lásd: MEDVEGYEV, R.: *Cél és eszköz viszonya a szocialista forradalomban*, *Világosság*, 1989/6, 475.

⁵ BIHARI Mihály: *Magyar politika 1944–2004 – Politikai és hatalmi viszonyok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 94–95.

számolni az összes „reakcióssal”,⁶ osztályidegennel,⁷ osztályárulóval. Ennek az elképzelésnek az indokolását Földes László, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának osztályvezetője 1957. november 1-jén így indokolta: „tisztában kell lennünk azzal, hogy a magyar munkásosztály hatalomra jutásának [sic!] békés körülmények között ment végbe. 1945 után a kapitalisták, a földesurak és az egyház, Horthy államhatalmi tagjai [sic!] Magyarországon maradtak, itt vannak, és az ellenforradalom utáni helyzetben is fizikailag érintetlenül vannak...”⁸ Kádár János a pártvezetés előtt a kínai kommunistákra hivatkozva indokolta véleményét, amely szerint Magyarországon eddig nem is volt proletárdiktatúra.⁹ Marosán György, Kádár János akkori helyettese így tolmácsolta a pártvezetés irányvonalát a Legfőbb Ügyészség dolgozóinak: „A kínai elvtársak azt mondták, hogy itt nem volt proletárdiktatúra. Annak a feladata, hogy az ellenforradalmat fizikailag semmisítse meg. [...] ha 1945-ben erre nem volt mód, akkor ezt 1957-ben kell megcsinálni.”¹⁰ A kádári vezetésnek a fő célja a civil szerveződések szétverése, vezetőinek megbüntetése és minden olyan személy elítélése nemegyszer akár halálos ítéletek árán is, akik hangadók voltak, akiket demokratikus választásokon megválasztának, akik önállóan gondolkodnak és hatást gyakorolnak környezetükre. Az elítélésre szánt személyek kiválogatására a 103/1958. IM–BM–Legfőbb Ügyész közös utasítás alapján (amely szigorúan titkos volt) a megyékben és egyéb helyeken bizottságokat állítottak fel a megyei párttitkár (később első titkár) vezetésével. A bizottság tagjai a megyei rendőrkapitányság vezetője, a megyei ügyészség vezetője és a megyei bíróság elnöke voltak. A pártvezetők a legtöbb esetben közvetlenül közölték a bíróságokkal azt is, hogy milyen ítéletet várnak el az egyes ügyekben. Több tucat párttitkár követelt halálos ítéletet¹¹ (a Szolnok megyei pártbizottság első embere például egy beszédet tartó diák felakasztását javasolta).¹²

Az ártatlanul elítéltek számáról az összehasonlító adatok adhatnak némi támpontot: az utolsó békeévben, 1938-ban, feljelentettek 336 ezer személyt, vádat emeltek 193 ezer fő ellen, és elítéltek 94 ezret.

⁶ A „reakciós” fogalmát Révai József már 1945-ben meghatározta: „reakciós az, aki antikommunista”. Lásd: *Szabad Nép*, 1945. június 22. Újra kiadták az *Élni tudunk a szabadsággal* című kötetben. Szikra Könyvkiadó, Budapest 1949, 12.

⁷ Az osztályidegen fogalmát a belügyminiszter, az igazságügy-miniszter és a legfőbb ügyész a 9/1958. BM sz. együttes utasításban foglalta össze. Eszerint osztályidegennek minősültek a volt kizsákmányolók, azok akik 1945 előtt a közigazgatásban fontosabb pozíciót töltöttek be, a volt rendőrök, katonatisztek, értelmiségiek, papok és mindenki, akit annak minősítettek.

⁸ Idézi ZINNER Tibor: *XX. századi politikai perek – A magyarországi eljárások vázlata, 1944/1945–1992*, Rejtjel Könyvkiadó, Budapest, 2001, 338.

⁹ MNL 288. fond. 5. cs. 3.

¹⁰ Idézi KAHLER Frigyes – M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?*, Püski – Kortárs Kiadó, Budapest, 1997, 213.

¹¹ Pap János, a Veszprém megyei pártbizottság titkára például Bruszniai Árpád kivégzését követelte. Lásd: KAHLER Frigyes: *A Bruszniai-per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*, Kairosz Kiadó, Budapest, 1998, 389–390.

¹² HORVÁTH Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő megtorlás egyik sajátos szempontjáról*. In: Szerk. BALLA Judit – BORBÉLY Zoltán – KOLTAY András.: *„A Köztársaság nevében!” Pálinkás György Emlékkönyv*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007, 99.

A sztálini büntetőpolitika egyik reprezentáns évében, 1952-ben, 403 ezer személyt jelentettek fel, vádat emeltek 202 ezer fő ellen, és 145 ezret ítélték el.

A totális terrorra jellemző, hogy 1950–1953 között kétmillió ember ellen folyt valamilyen eljárás, egymilliót állítottak bíróság elé, 380 ezret ítélték el. (Az adatok összegzését nehezíti, hogy egy ember ellen több eljárást is indítottak.) 1953-ban 1,3 millió emberről gyűjtött adatok szerepeltek a rendőrségi nyilvántartásokban, mindezeknek a jelentéseknek a jelentős részét az addigra beszervezett 40 ezer besúgó gyűjtötte össze. 1945 és 1953 között 220 ezer embert internáltak. 1953-ban 40 734 főt ítélték szabadságvesztésre. Ez az ország lakosságának 0,42%-a. Ekkor már a közel kétszáz börtön és internáló tábor tömve volt. Bár minden cellába jóval több elítéltet zártak, mint amennyire azokat eredetileg tervezték,¹³ még így is sokaknak várniuk kellett arra, hogy elkezdhessék büntetésük letöltését.¹⁴

Az 1956 utáni megtorlásról többféle adatot tettek közzé. Zinner Tibor kutatásai szerint a halálraítéltek száma 1963-ig 367 fő volt (152 embert katonai bíróságok ítélete alapján végeztek ki). Kahler Frigyes szerint ez a szám megközelítette a 400-at. Gosztonyi Péter adatai szerint viszont 453. Emellett legalább 23 761 főt zártak börtönbe.¹⁵

Az 1963-tól 1989-ig tartó korszak annyiban hozott változást, hogy a konszolidáció jegyében Kádár János az addig érvényes „aki nincs velünk, az ellenünk van”¹⁶ jelszóval szemben meghirdette az „aki nincs ellenünk, az velünk van”¹⁷ jelszót. Ez a büntetőpolitika terén azt jelentette, hogy politikai ügyekben már nem szabtak ki halálos ítéleteket, és börtönbe is csak a rendszer tényleges ellenfelei kerültek. Bár még mindig sokakat meghurcoltak (Kahler Frigyes 1963 és 1989 között 6620 elítéltről és 696 felmentő döntésről tud,¹⁸ míg a nyolcvanas években kiadott szamizdatok adatai szerint 1965 és 1985 között 5700 embert ítélték el kifejezetten politikai okokból), a terror egyre visszafogottabb lett. Ennek

¹³ Az ország börtöneinek befogadóképességét 21 865 főre tervezték.

¹⁴ ZINNER Tibor: Minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja, *Jogtörténeti Szemle*, 2006/3, 10.

¹⁵ ZINNER: *i. m.*, 421.; GOSZTONYI Péter: *A magyar golgota*, Százszorszép Kiadó, Budapest, 1993, 70–71.; KAHLER Frigyes – M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortűzek, a nagy per*, Püsky Kiadó, Budapest, 1997, 209.

¹⁶ *Lenin Összes Művei*, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953, 29. és 30. Lenin ezt a szófordulatot Lukács evangélistától kölcsönözte: „Aki nincs velem, az ellenem van...” (Lukács 11. 23.).

¹⁷ Kádár János 1961 decemberében, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának ülésén Méray Tibornak, a londoni Irodalmi Újságban megjelent cikkére reflektálva (Csodatévők vagy egyszerű emberek, *Irodalmi Újság*, 1961. október 23.) – természetesen sem Méray neve, sem pedig a cikk megjelenésének helye nem hangzott el – mondta ki híres mondatát: „Aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van; és aki nincs a Népfront ellen, az vele van.” Lásd: KÁDÁR János: *A szocializmus megújulása Magyarországon. Válogatott beszédek és cikkek, 1957–1986*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986, 194. Kádár a nagy visszhangot kiváltó mondatot a Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusán hosszasan értelmezte. Lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve. 1962. november 20–24.*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963, 399–400. Kádár – akárcsak Lenin – nem jelölte meg forrásként a Bibliát. „Mert aki nincs ellenetek, az veletek van.” (Lukács, 9. 50.).

¹⁸ KAHLER: *i. m.*, 119.

ellenére a nagyszámú elítélt miatt 1970-ben is közkegyelmet voltak kénytelenek meghirdetni.¹⁹ Az 1980-as években már a többi szocialista országhoz képest feltűnően kevesen voltak a politikai okból börtönben. Az egzisztenciális fenyegetés, egyes embereknek a civil életben való meghurcolása azonban továbbra is bevett gyakorlat maradt. Különösen az volt szembetűnő, hogy az ötvenes évek koncepciós pereiben elítéltek közül csak a kommunisták és a szociáldemokraták egy részét rehabilitálták.²⁰ A többi ügyről (többek között Kádár János személyes érintettsége miatt)²¹ még beszélni sem lehetett. A koncepciós perek semmisségét csak a rendszerváltozás után deklarálták²² (1989. évi XXXVI. tv., 1990. évi XXVI. tv., 1992. évi XI. tv.).

A szovjet típusú szocialista büntetőjogot egészen a rendszerváltozásig meghatározta az 1946. évi VII. tv., amely címében ugyan *A demokratikus államrend és a demokratikus köztársaság védelméről* szólt, valójában a politikai ellenfelek likvidálását vagy bebörtönzését tette lehetővé. Ugyanazt a szerepet töltötte be, mint Adolf Hitler Harmadik Birodalmában a berlini Reichstag felgyújtása után az 1933. február 28-án elfogadott törvény („zum Schutz von Volk und Staat”).

Minden diktatúrának alapvető problémája a legitimitáció hiánya, valamint az, hogy a lakosság nagyobb része előbb-utóbb konfliktusba kerülhet a hivatalos ideológiával, a párttal, az egyes állami szervekkel, a rendszert meghatározó intézményekkel (például kuláktalanítás, tévesztés, propaganda stb.). Mindemellett az úgynevezett politikai bűncselekmények a legalkalmasabbak a koncepciós perek kreálására. A 20. századi diktatúrák jellegzetes vonása az, hogy sokkal szigorúbban ítélték meg a politikai bűncselekményeket, mint a köztörvényeseket. Éppen ellentétes volt tehát a jogpolitikai felfogásuk, mint a 21. század magyar büntetőjogi gondolkodásáé. Az 1878. évi V. tv. miniszteri indoklása is hangsúlyozta, hogy politikai bűncselekmények elkövetésére „legtöbb esetben nem aljas indokok vezettek – a közmeggyőződés is másnak tekinti azok elkövetőinek bűnösségét, mint a magánszemélyek és a vagyon megtámadóit”.²³ Ennélfogva a büntetésük is csak „custodia honesta” jellegével történt, az elítélteknek csak személyes szabadságát korlátozták, minden más téren számtalan kedvezményben részesült. Munkára nem volt kényszeríthető,

¹⁹ ZINNER Tibor: A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete? Egy bírósági statisztika margójára, *História*, 1996/9-10, 23–25.; ZINNER Tibor: Miért volt szükség négy semmisségi törvényre?. In: Szerk. MÁTHÉ Gábor – MEZEY Barna: *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2010, 493.

²⁰ Még a kommunisták közül sem rehabilitáltak például Demény Pált (1901–1991) és Weisshaus Aladárt (1887–1963). Lásd: ZINNER Tibor: A Demény ügy, *Mozgó Világ*, 1989/3, 103.; GADANEZC Béla – GADANEZC Éva: A Weisshaus Aladár vezette szocialista népmozgalom története, *Múltunk*, 1993/2–3; GADANEZC Béla – GADANEZC Éva: A weisshausisták tevékenysége és üldöztetése 1945 után, *Múltunk*, 1995/3.

²¹ Kádár János már belügyminisztersége előtt is tevékenyen közreműködött jó néhány koncepciós perben.

²² ZINNER Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény háttéréhez. In: Szerk. KAHLER Frigyes: *A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III.*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2002; KULCSÁR Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1990*, Budapest, 1994; Szerk. NAGY Ferenc: *Kárpótlás és kárrendezés Magyarországon 1989–1998.*, Budapest, 1998.

²³ A Büntető Törvénykönyv javaslatának miniszteri indoklása. 40.

saját ruháit hordhatta, gondoskodhatott ételmezéséről, napi két órát szabad levegőn tölthetett, naponta látogathatták stb.²⁴

Az első világháború utáni, a fennálló törvényes rend elleni lázadások, kommunista hatalomátvételi kísérletek hatására megváltozott a politikai bűncselekményekkel szemben addig tanúsított enyhébb büntetőjogi szabályozás. Ezért alkották meg az 1921. évi III. tc.-ket az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről, amely az állam és a társadalom fennálló törvényes rendjét jogellenes úton történő bármiféle felforgató törekvéssel szemben lépett fel, és szigorú szankciókat léptetett életbe. A miniszteri indoklás mindazonáltal leszögezte, hogy nem célja a törvénynek „az egészséges állami és társadalmi élethez szükséges szabadságjogokat, elsősorban a véleménynyilvánítás és a meggyőzés szabadságát elnyomni”.²⁵

Igazán súlyos büntetést azonban csak akkor szabhattak ki a bíróságok, ha az elkövető az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára büntetett vagy vétséget követett el. A korabeli jogpolitikai álláspontoknak megfelelően az állami rendhez tartozott az alkotmány, az államforma, a törvényhozói, a bírói és a végrehajtó hatalom megfelelő szervezettsége és működése, a fegyveres erő és a rendőrség kellő organizáltsága, a kül- és belvédelem helyes megszervezése, a gazdasági és a kultúrerek kihasználásának és összehangzó működésének biztosítása, a termelés, az ipar, a kereskedelem, a forgalom, valamint a művelődés irányainak megszabása, keretbe foglalása stb. A társadalom rendjéhez tartozik a tulajdon és házasság, a gondolat- és sajtószabadság, a gyülekezési jogok, a gazdasági életben a jóhiszemű forgalom, a vallási türelmesség, a vallási tevékenység védelme, az élet, a testi épség, a vagyon és a becsület védelme.²⁶

Az 1921. évi III. tc. elemzésekor arról sem szabad megfeledkezni, hogy a két világháború között e jogszabály alapján (statáriális eljárásban) összesen két embert végeztek ki.²⁷ A köztudatban szinte kizárólag a kommunista hatalomátvétel megakadályozását szolgáló jogszabály révén ítélték el 1938-ban 3 évre Szálasi Ferencet, a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét.²⁸

²⁴ SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és a biztonsági intézkedések végrehajtása*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1935, 261–266. (1878. évi V. tc. 20. és 35. §-a, az 1880. augusztus 9-i, 2101/1880. IM sz. utasítás 5. melléklete és az 1940/1895. IM sz. rendelet).

²⁵ Hasonló rendelkezéseket hoztak ekkoriban szinte egész Európában. Például: Jugoszlávia: 1920. november 1., 36.116/1920. sz. szükségrendelet; az 1923. március 29-én kelt csehszlovák rendtörvény; az 1924. december 19-én kelt romániai rendtörvény; az 1926. november 26-i olasz rendtörvény; Hollandia 1920-ban, Svájc 1922-ben, Németország 1922. július 21-én, Észtország 1925. február 12-én alkotta meg a kommunista, anarchista hatalomátvétel, illetve propaganda elleni törvényeit.

²⁶ ANGYAL Pál: *Az állami és társadalmi rend hatályos védelméről szóló 1921: III. tc.*, Athenaeum, Budapest, é. n., 23–26.

²⁷ 1921. évi III. tc. 1. és 2. §-a értelmében ítélték halálra Sallai Imrét és Fürst Sándort, akiknek kivégzésére 1932. július 29-én került sor.

²⁸ VINCELLÉR Béla: *Szálasi hat hónapja. 1944. október – 1945. május*, Volos Kiadó, Budapest, 1996, 47. A sors iróniája, hogy a Szegedi Csillagbörtönben Szálasi Ferenc együtt ült Rákosi Mátyással.

A második világháború után a Magyar Kommunista Párt számára a hatalmi pozíció védelme szempontjából nem volt megfelelő az 1921. évi III. tc. alkalmazása. Ők a népbíróságoknak sokkal szélesebb körű és szinte teljesen kötetlen felhatalmazást akartak adni a politikai ellenfelekkel való leszámolás érdekében. Ezért is fogadtatták el a Nemzetgyűléssel az 1946. évi VII. tc.-ket, amely a demokratikus államrend és a köztársaság²⁹ büntetőjogi védelméről szólt.³⁰ Ennek a jogszabálynak a mintája már egyértelműen a Szovjetunió büntető törvénykönyvének hírhedt 58. §-a³¹ volt.

A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény szerint büntettnek volt tekintendő:

- a) a demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekmény, mozgalom vagy szervezkedés, illetve ezek vezetése, kezdeményezése, támogatása, az ezekben való részvétel;
- b) a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei, egyes személyek, csoportok, nemzetiségek, fajok vagy felekezetek elleni izgatás, gyűlölködés felkeltésére alkalmas cselekmény elkövetése. Úgyszintén az a cselekmény, amely
- c) alkalmas a köztársasági elnök életének, testi épségének, személyes szabadságának, alkotmányos hatalmának elvételére vagy
- d) alkotmányos hatalmának korlátozására.
- e) Büntett miatt vonták felelősségre azt is, aki az a)–d) pontok valamelyikére szövetkezett, véghezvitelt elősegítő más cselekményt követett el, a bűncselekmény elkövetésére izgatott, mást felhívott, ajánlkozott vagy vállalkozott. Vétségként volt büntetendő az államrend, a köztársaság nemzetközi megbecsülését csorbító vagy azok iránt megvetés keltésére alkalmas híresztelés, tényállítás, valamint a fentebb büntettként megfogalmazott bűncselekményekről tudomást szerző, azt nyomban a hatóságnak nem jelentő személy.

Az ilyenfajta önkényesen alkalmazható, tágítható kerettényállások révén mindenfajta, a politikai vezetés által üldözendőnek vélt magatartással szemben fel lehetett lépni. A törvény ugyanis nem definiálta, hogy milyen társadalmi rendszer védelméről van szó. A „demokratikus állami rendszer” túlságosan is elvont fogalom. Meghatározását a törvény a bírói gyakorlatra bízta, és ezért nem sorolta fel, hogy milyen intézmények védelméről is intézkedik.³² Míg az 1921. évi III. tc. csak az állami és a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló kezdeményezést és cselekményt büntette, addig az 1946. évi VII. tv. a békés cselekményeket is. A Legfelsőbb Bíróság kimondta: „A bűnösség szempontjából

²⁹ Amikor az 1949. évi XX. tv., a Magyar Népköztársaság Alkotmánya alapján a köztársaságból népköztársaság lett, az Országgyűlés Politikai, valamint Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága együttes ülésén kimondta, hogy az 1946. évi VII. tv. is így értendő ezután.

³⁰ MNL Igazságügy-miniszter. Törvény előkészítő főosztály. XIX-1-c Tj. 558/1946.

³¹ A Szovjetunió Törvénytára, 1927. 12. szám, 123. §. A jogszabály egyébként az eredeti orosz szövegben hibásan jelent meg, hiszen az 58. § (8) bekezdése saját magára utal, az 58. § (10) utalása pedig hiányos. Feltehetően mindkét esetben az 58. § (2) bekezdésről van szó.

³² PALASIK Mária: A köztársaság kikialtása és büntetőjogi védelme, *Valóság*, 1996/9, 65–66.

nincs jelentősége annak sem, hogy a vádlottak tartózkodtak a véres erőszakoskodástól.³³ Már önmagában az ellenzéki gondolkodás is bűncselekmény lett, hiszen a törvényi tényállás szerint már a szándék is büntetendő. (Például ha valaki azt monda valamelyik ismerősének, hogy milyen jó lenne, ha másként lenne, a törvény ezt egyértelműen bűncselekménnyé tette.) Mindezt erősítette az is, hogy a szövegbe nem tették be a „jogellenesség” kifejezést sem. A „szervezkedés” fogalmát is rendkívül tágan értelmezték. Minden, a rendszert bíráló asztaltársaság, baráti, ismerősi kör, beszélgetés, kijelentés, még ha teljesen komolytalan is volt, annak minősülhetett. Nagyon tágan értékelték és összemosták a tevékeny részvétel és az előmozdítás fogalmát. A szervezkedéshez való csatlakozás minden egyéb cselekmény nélkül részvételt, a csatlakozási szándék, még az azonnali visszavonás esetén is előmozdításnak minősült.³⁴ A korabeli bírói gyakorlat szerint az államellenes „mozgalomban való részvétel, illetőleg annak elősegítése nem kíván különösebb aktivitást. Elegendő ahhoz egy arckifejezés, egy jóleső mosoly, hangnélküli tudományvétel, tehát negatív magatartás, mely kimeríti a bűncselekmény fogalmát.”³⁵ Jankó Péter,³⁶ a koncepciók perек hírhedt bírójára vezette be azt az elvet, amely szerint a szándék célzat nélkül elegendő a bűncselekmény megvalósításához.³⁷ Az 1946. évi VII. tc. alapján halálos ítéletet szabtak ki az alábbi indoklással: „a dolgozó nép szabadsága ellen támadtak a vádlottak, amikor a külföldi segítségben bízva és arra számítva ugrásra készen álltak, hogy népünk szabadságát eltiporják és rab-szolga sorba döntsék”.³⁸ Így bűncselekménynek minősítették azt is, ha egy feltételezett csoport nem tett semmit, de az ítélet szerint „ugrásra készen várták a rendszer összeomlását,” vagy „ha belügyminiszter lett volna, lövetett volna a tüntető dolgozókra”.³⁹

A népi demokratikus államrend alappilléreinek számított a párt,⁴⁰ a pártbizottság, a párttitkár, a kormány, a tanácsrendszer, a termelészövetkezetek, a termelészövetkezeti mozgalom (2560/1949. Korm. rendelet), de a beszolgáltatás és a megszálló szovjet hadsereg is.⁴¹ A Legfelsőbb Bíróság külön kiemelte: „a párt – melynek a pártbizottság egyik fontos szerve – a népi demokratikus államrend legfontosabb alappillére. Ilyenképp a párt

³³ KAHLER: *i. m.*, 38.

³⁴ Szerk. SOLT Pál: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*, Budapest, 1993. II. k., 717.

³⁵ Idézi KÓNYÁNÉ KUTRUCZ Katalin: „Kérem nevezetteket szabadon bocsátásuk esetén Hatóságomhoz visszakísérni.” In: Szerk. KAHLER Frigyes: *Semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok*, Budapest, 2002, 142–143.

³⁶ Jankó Péter (1907–1955) bíró, számos háborús bűnös perében, köztük Szalási-perben tanácsvezető népbíróként ítélezett. Emellett a legfőbb koncepciók perekben, így a Rajk-perben is, vezető bíró.

³⁷ MAJOR Ákos: *Népbíráskodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*, Minerva, Budapest, 1988, 386.

³⁸ KAHLER Frigyes: *Gondolatok a koncepciók peréről*. In: KAHLER Frigyes: *Jogállam és diktatúra. II. Tanulmányok a koncepciók perек világáról*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2008, 20.

³⁹ Budapesti Megyei Bíróság 0012220/1951.

⁴⁰ Annak ellenére, hogy az 1949-es alkotmányba nem is került be a párt vezető szerepe. Utóbb az 1972-es módosítás 3. §-a mondta ki ezt az elvet.

⁴¹ Bírósági Határozatok, 1957. 101.; BARNA Péter: *A szocialista állam büntetőjogi védelme*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961, 187–190.

és annak szervei ellen bármely formában indított ellenforradalmi jellegű támadás végső célja a népi demokratikus államrend legfontosabb alappillére.³⁴²

A 3. §-ban még azt is kimondták, hogy magát a törvényi tényállást, illetve az azok által meghozott ítéleteket sem szabad kritizálni, a politikai okokból elítéltek mellett állást foglalni.

Az 1946. évi VII. sz. törvény révén körülbelül 500 személyt ítélték halálra, és 38 ezer embert ítélték el Magyarországon. A megfogalmazott törvényi tényállás szinte tálcán kínálta a lehetőséget a koncepciók perек lefolytatására. Lásd például a köztársaság elleni összeesküvés perекet,⁴³ a Mindszenty per-t,⁴⁴ a Rajk per-t⁴⁵ stb.

Az 1946. évi VII. tc. rendelkezéseit elvileg egy többpárti parlamentáris demokrácia védelmére alkották meg, ennek ellenére a már pártállami országgyűlés politikai, valamint alkotmányjogi és közjogi bizottsága egy jelentést fogadott el, amely szerint: „az 1946:VII. tc.-ben a Magyar Köztársaság védelmére törvénybe iktatott büntető rendelkezések ezután értelemszerűen a Magyar Népköztársaság büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezéseként alkalmazandók”. (Már előre tudták, hogy meg fogják szavazni az új alkotmányt!) Ezután az ilyen módon módosított jogszabályt a Büntető Szabályok Hivatalos Összeállítása a Különös rész első fejezetében külön cím alatt, Az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények megnevezéssel vette át. Az 1961. évi V. tv. a szervezkedés és mozgalom büntettek helyett az összeesküvés és lázadás törvényi megnevezését vezette be. Az 1971. évi 28. sz. tvr. nem az értelmezés kiterjesztése, hanem a cselekmény veszélyességével arányban álló enyhébb büntetési lehetőség megteremtése érdekében felvette a törvényi tényállások közé a szervezkedést. Eszerint összeesküvésnek minősítették a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjének „megdöntésére” irányuló cselekményt, szervezkedésnek pedig az „alászására” vagy „gyengítésére” irányuló cselekményt. A gyakorlatban azonban ezeket a tényállásokat nehezen lehetett elhatárolni egymástól, ezért az 1978. évi IV. tv. a szervezkedést újra elhagyta, és az összeesküvés megnevezést hagyta meg.⁴⁶

A törvényi tényállás négy fordulata közül az izgatás szerepelt leginkább a bírói gyakorlatban. A korábbi joggyakorlatban az izgatás alatt a nyilvános felhívást értették. A törvény életbelépésétől akár egy személy előtt is a rendszer, illetve annak képviselői ellen tett megjegyzés vagy bírálathoz izgatásnak minősülhetett.

⁴² TYEKVICSKA Árpád: *A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban*, Századvég Kiadó 1956-os Intézet, Budapest, 1994, 139.

⁴³ CSICSERY-RÓNAY István – CSERENYEY Géza: *Koncepciók per a Független Kisgazdapárt szétzúzására, 1947: tanulmány és válogatott dokumentumok*, 1956-os Intézet, Budapest, 1998.

⁴⁴ Szerk. GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos: *A Mindszenty-per*, Reform, Budapest, 1989; KAHLER Frigyes: *A főcsapás iránya: Esztergom. Mindszenty bíboros pere*, Mindszenty Alapítvány, Budapest, 1998; SOMORJAI Ádám – ZINNER Tibor: *Majd halálra ítélve – Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

⁴⁵ ZINNER Tibor: *„A nagy politikai ügy”: a Rajk-Brankov-ügy*, Saxum Kiadó, Budapest, 2013.

⁴⁶ A büntetőítélkezés alapjául szolgáló jogszabályok, így elsősorban az 1946. évi VII. tc. vizsgálatát az 1989-ben felállított Kormánybizottság Jogász Albizottsága végezte el. Lásd: *Az 1945–1962. közötti koncepciók elemeket tartalmazó büntető ügyek felülvizsgálatára létrehozott bizottság jogász albizottságának jelentését*, Budapest, é. n. 4–5.

A vádhatóságnak nem kellett bizonyítania, hogy a gyűlöletkeltés valóban megtörtént. Nem kellett például szakértőt kirendelni, tanúkat meghallgatni. A bűnösség megállapítására elegendő volt a bíró egyéni döntése arról, hogy az adott kijelentés „objektíve alkalmas” a gyűlöletkeltésre. (Ez teljes mértékben szakított a korábbi gyakorlattal. Az 1921. évi III. tc. 6. §-ára vonatkozóan a Királyi Curia ugyanis kifejtette, hogy a törvény alapján izgatáson oly nyilatkozat értendő, amelynek tartalma az állami és társadalmi rend védelmére rendelt szervezet ellen támadólag lép fel. Nem valósítja meg ezt a tényállást az a nyilatkozat, hogy a fegyveres erőnek köszönhető a drágaság.)⁴⁷

Egy kommunista párttag szidalmazása még akkor is bűncselekménynek számított, ha nem politikai motívum, hanem személyes harag volt a sértő kijelentés kiváltó oka.

Az izgatás tényállásait a bírói gyakorlat tovább bővítette: izgatásnak számított a Szabad Európa Rádió más jelenlétében (tehát egy ember jelenlétében is) való hallgatása.⁴⁸ A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának iránymutatása szerint: „a bíróságnak hivatalból tudomással kell bírni, hogy a »szabad európa« [sic!] a szocialista államok ellen létrehozott kém-, hírszerzési- és propagandaközpont, melynek tevékenysége a szocialista társadalom fellazítása, az államrend megdöntése... Az ellenséges központtal való egyetértés demonstrálásával megvalósítható az izgató cselekmény.” Izgatásnak számított még a külföldi országok budapesti követségei által terjesztett sajtótermékek továbbadása,⁴⁹ a tréfás színben feltűnő kijelentések, vagyis politikai viccek mesélése,⁵⁰ valamint a levélben elkövetett izgatás⁵¹ (természetesen ez a bűncselekmény a levéltitok megsértésével juthatott a hatóság tudomására).

A Kádár-rendszer „jogfolytonossága” az izgatás terén is megfigyelhető: 1957 júniusában a már megszüntetett begyűjtési rendszer (1956. évi 21. sz. tvr.) kritikája miatt marasztalták el a vádlottat, mert „a szocialista állam alapintézményének tekintélyét csorbította”. Ugyanígy „alapintézménynek” számított Sztálin, Rákosi stb. „irodalmi munkássága”, szobrai, képei.⁵²

1965-ben felállították a Központi Kéz- és Gépírásminta Irattárat, amelynek feladatai közé tartozott kategorizálni az izgatást megvalósító, kézzel, írógéppel vagy egyéb sokszorosító eljárással készült anyagokat. A röpcédulák terjesztését nagyszámú rendőri erővel figyelték.⁵³ A nyomozó hatóságok ezirányú feladatait „Az állam elleni izgatást megvalósító írásos anyagok terjesztésével, megelőzésével, elkövetőinek felderítésével kapcsolatos operatív és rendőri feladatokról” szóló, 1965. április 12-én kiadott, 0018. számú

⁴⁷ Büntető Jog Tára 76. k. 14.

⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság 1606/1955. számú ítélete; Révész Béla: Az utolsó SZER-per 1967-ben, *Beszélő*, 2003/10, 78.

⁴⁹ Legfelsőbb Bíróság 1133/1955. számú ítélete.

⁵⁰ Legfelsőbb Bíróság 1123/1955. számú ítélete. Akkoriban az a mondás járta, hogy a vicc az utcán hever, csak le kell ülni érte néhány évet. Sztálin halála után elmondott politikai viccért két év börtönt szabtak ki. Lásd: Legfelsőbb Bíróság B.IV. 00 1237/1953/19. számú ítélete.

⁵¹ Legfelsőbb Bíróság 1473/1956. számú ítélete.

⁵² L. B. Bf. IV. 1102/1957. 11. számú ítélete, kelt 1957. június 18.

⁵³ UNGER Gabriella: Telefonfülke- betyárok. Röplapozók elleni hajsza a nyolcvanas években, *Betekintő*, 2007/4. Forrás: www.betekinto.hu (2017. 01. 01.).

belügyminiszteri parancs szabályozta.⁵⁴ Külön figyeltek a falfirkákra is. Egy ötfős társaságot, akik tégladarabbal a Múzeumkert falára 1969. április 26-án felírták Bauer Sándor⁵⁵ nevét, kegyetlenül megbüntették (3 év 6 hónap, 2 év, 1 év 8 hónap, 1 év 6 hónap, 10 hónap szigorított börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélték őket).⁵⁶

1. táblázat • Izgatás és közösség megsértése

	Összesen	Elítélt	Figyelmeztetés	Ismeretlen
1961	929	582	339	8
1962	850	633	207	10
1963	253	157	64	10
1964	272	184	56	30
1965	538	356	101	85
1966	738	546	131	58

Forrás: ZINNER Tibor: A megtorlás éve – a konszolidáció kezdete?, *História*, 1995/9–10, 23.

Az izgatás bűncselekményének eszközként való felhasználása az 1970–1980-as években jelentős mértékben csökkent. Ennek ellenére egészen furcsa ügyeket is kreáltak. Például 1972-ben a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztálya egy terhelt ellen azért emelt vádat, mert Babits Mihály *Petőfi koszorúi* című versének osztogatásával egyetértett, amely cselekménye „alkalmas a népi demokratikus államrend elleni gyűlölet felkeltésére”.⁵⁷ Azonban még az 1978. évi V. tc. 148. §-a is rendkívül szigorúan büntette, hiszen az alapeset 1–5 évig terjedő szabadságvesztéssel, a minősített eseteket még 2–8 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette. A vád tárgyává tett állítás igazságtartalma mellékes, továbbra is a „gyűlölet felkeltésére” irányuló célzata, vagy az erre való alkalmassága tette bűncselekménnyé.⁵⁸ Külön büntetni rendelték még az előkészületet is. Ezzel továbbra is korlátozták a szólásszabadságot, a szabad véleményalkotást.

1987-ben a rendőrség 37 esetben folytatott nyomozást izgatási ügyben, de csak nyolc elkövetőt sikerült azonosítania. (Lásd: *Statistikai Évkönyv*.) Ugyancsak 1987-ben négy személyt ítélték el izgatásért két évnél hosszabb szabadságvesztésre.

A legutolsó esetek egyike egy ózdi nyugdíjas Kristály Gyula írógéppel írt röpcédulái miatt indult. A több száz rendőrt mozgósító⁵⁹ 11 hónapig tartó nyomozás után, egy

⁵⁴ IRM Archív Irattár Parancsgyűjtemény, 0018/1965. 04. 12. BM parancs.

⁵⁵ Bauer Sándor (1952–1969) az emberi jogok eltiprása és a kommunista önkény ellen való tiltakozása jeléül öngyilkosságot követett el. 1969. január 20-án, a Nemzeti Múzeum kertjében, a cseh Jan Palach példáját követve, benzinnel leöntötte és felgyújtotta magát. Miközben teste lángolt, két kis nemzeti színű zászlót lobogtatott.

⁵⁶ TABAJDI Gábor – UNGVÁRY Krisztián: *Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy – A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*, Corvina Kiadó, Budapest, 2008, 363.

⁵⁷ TABAJDI-UNGVÁRY: *i. m.*, 365.

⁵⁸ Miniszteri indokolás. Lásd: Szerk. KÁDÁR Krisztina – MOLDOVÁNYI György: *Büntető Törvénykönyv*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 209.

⁵⁹ Több ezer kéz- és gépirásmintát vizsgáltak meg.

névtelen telefonálónak köszönhetően fogták el az öt szakmával rendelkező, akkor már rokkantnyugdíjas Kristály Gyulát.⁶⁰ Első fokon négy év letöltendő fegyházbüntetésre, majd 1988. szeptember 5-én jogerősen másfél év, négy évre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Indoklás: „A Kristály Gyula által írt és terjesztett valamennyi röpirat, verses formában és prózában megfogalmazott írása egyértelműen hazánk alkotmányos rendje, szövetségi és barátsági kapcsolatrendszere, továbbá nyílt antikommunista kijelentéseket tartalmazó kirohanásai folytán a szocializmus építését vezető személyiségek ellen irányuló gyűlölet felkeltésére alkalmas.”⁶¹

⁶⁰ FEKETE László: Röpcédula-terjesztés Borsodban, *Belügyi Szemle*, 1988/6. 99.

⁶¹ KŐSZEG Ferenc: Kristály Gyula izgatási pere, *Beszélő*, 1988/3.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve. 1962. november 20–24.*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963.
2. ANGYAL Pál: *Az állami és társadalmi rend hatályos védelméről szóló 1921: III. tc.*, Athenaeum, Budapest, é. n.
3. *Az 1945–1962. közötti koncepciók elemeket tartalmazó büntető ügyek felülvizsgálatára létrehozott bizottság jogász albizottságának jelentését*, Budapest, é. n.
4. BARNA Péter: *A szocialista állam büntetőjogi védelme*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.
5. BIHARI Mihály: *Magyar politika 1944–2004 – Politikai és hatalmi viszonyok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
6. CSICSERY-RÓNAY István – CSERENYÉY Géza: *Koncepciók per a Független Kisgazdapárt szétzűzésára, 1947: tanulmány és válogatott dokumentumok, 1956-os Intézet*, Budapest, 1998.
7. FEKETE László: Röpcédula-terjesztés Borsodban, *Belügyi Szemle*, 1988/6. 99.
8. GADANECZ Béla – GADANECZ Éva: *A Weisshaus Aladár vezette szocialista népmozgalom története*, *Múltunk*, 1993/2–3.
9. GADANECZ Béla – GADANECZ Éva: *A weisshausisták tevékenysége és üldöztetése 1945 után*, *Múltunk*, 1995/3.
10. Szerk. GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos: *A Mindszenty-per*, Reform, Budapest, 1989.
11. GOSZTONYI Péter: *A magyar golgota*, Százszorszép Kiadó, Budapest, 1993.
12. GULYÁS János – GULYÁS Gyula: *Törvénysértés nélkül. A hortobágyi munkatáborok (1950–1953) filmszociográfiájának dokumentumai*, Láng Kiadó, Budapest, 1989.
13. HORVÁTH Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő megtorlás egyik sajátos szempontjáról*. In: Szerk. BALLA Judit – BORBÉLY Zoltán – KOLTAY András: *„A Köztársaság nevében!” Pálinkás György Emlékkönyv*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007.
14. KÁDÁR János: *A szocializmus megújulása Magyarországon. Válogatott beszédek és cikkek, 1957–1986*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.
15. Szerk. KÁDÁR Krisztina – MOLDOVÁNYI György: *Büntető Törvénykönyv*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.
16. KAHLER Frigyes – M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortüzek, a nagy per*, Püsky Kiadó, Budapest, 1997.
17. KAHLER Frigyes – M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma?*, Püski – Kortárs Kiadó, Budapest, 1997.
18. KAHLER Frigyes: *A Brusznjai-per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*, Kairosz Kiadó, Budapest, 1998.
19. KAHLER Frigyes: *A főcsapás iránya: Esztergom. Mindszenty bíboros pere*, Mindszenty Alapítvány, Budapest, 1998.
20. KAHLER Frigyes: *Gondolatok a koncepciók perekről*. In: KAHLER Frigyes: *Jogállam és diktatúra. II. Tanulmányok a koncepciók perek világáról*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2008.

21. KÓNYÁNÉ KUTRUCZ Katalin: „Kérem nevezetteket szabadon bocsátásuk esetén Hatóságomhoz visszakísérni.” In: Szerk. KAHLER Frigyes: *Semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok*, Budapest, 2002.
22. KŐSZEG Ferenc: Kristály Gyula igaztási pere, *Beszélő*, 1988/3.
23. KULCSÁR Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1990*, Budapest, 1994.
24. *Lenin Összes Művei*, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953.
25. MAJOR Ákos: *Népbíráskodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*, Minerva, Budapest, 1988.
26. MEDVEGYEV, R.: Cél és eszköz viszonya a szocialista forradalomban, *Világosság*, 1989/6.
27. Szerk. NAGY Ferenc: *Kárpótlás és kárrendezés Magyarországon 1989–1998.*, Budapest, 1998.
28. PALASIK Mária: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme, *Valóság*, 1996/9, 65–66.
29. PIPES, Richard: *A kommunizmus*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004.
30. RÉVAY József: *Élni tudunk a szabadsággal*, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949.
31. RÉVÉSZ Béla: Az utolsó SZER-per 1967-ben, *Beszélő*, 2003/10.
32. SCHMIDT, Carl: A háború és az ellenség fogalmainak viszonyáról. In: SCHMIDT, Carl: *A politika fogalma. Válogatott politikai és államelméleti tanulmányok*, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002.
33. SOMORJAI Ádám – ZINNER Tibor: *Majd' halálra ítélve – Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
34. *Szabad Nép*, 1945. június 22.
35. Szerk. SOLT Pál: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*, Budapest, 1993. II. kötet.
36. SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és a biztonsági intézkedések végrehajtása*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1935.
37. TABAJDI GÁBOR – UNGVÁRY Krisztián: *Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy – A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*, Corvina Kiadó, Budapest, 2008.
38. TYEKVICKSA Árpád: *A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban*, Századvég Kiadó 1956-os Intézet, Budapest, 1994.
39. UNGER Gabriella: Telefonfülke-betyárok. Röplapozók elleni hajsza a nyolcvanas években, *Betekintő*, 2007/4. Forrás: www.betekinto.hu (2017. 01. 01.)
40. VINCELLÉR Béla: *Szálasi hat hónapja. 1944. október – 1945. május*, Volos Kiadó, Budapest, 1996.
41. ZINNER Tibor: „A nagy politikai affér”: a Rajk-Brankov-ügy, Saxum Kiadó, Budapest, 2013.
42. ZINNER Tibor: A Demény ügy, *Mozgó Világ*, 1989/3.
43. ZINNER Tibor: A megtorlás éve – a konszolidáció kezdete?, *História*, 1995/9–10.
44. ZINNER Tibor: A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete? Egy bírósági statisztika margójára, *História*, 1996/9–10, 23–25.

45. ZINNER Tibor: Miért volt szükség négy semmisségi törvényre?. In: Szerk. MÁTHÉ Gábor – MEZEY Barna: *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2010
46. ZINNER Tibor: Minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja, *Jogtörténeti Szemle*, 2006/3, 10.
47. ZINNER Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. In: Szerk. KAHLER Frigyes: *A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III.*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2002.
48. ZINNER Tibor: *XX. századi politikai perek – A magyarországi eljárások vázlata, 1944/1945–1992*, Rejtjel Könyvkiadó, Budapest, 2001.

Levéltári források

1. MNL 288. fond. 5. cs.
2. MNL Igazságügy-miniszter. Törvény előkészítő főosztály. XIX-1-c Tj. 558/1946.

Jogforrások

1. 1878. évi V. tc.
2. 1880. augusztus 9-i, 2101/1880. IM sz. utasítás 5. melléklete
3. 1921. évi III. tc.
4. 1940/1895. IM sz. rendelet
5. 1949. évi XX. tv.
6. 9/1958. BM sz. együttes utasítás
7. Bírósági Határozatok, 1957. 101.
8. Budapesti Megyei Bíróság 0012220/1951
9. Büntető Jog Tára 76. k. 14.
10. IRM Archív Irattár Parancsgyűjtemény, 0018/1965. 04. 12. BM parancs
11. Legfelsőbb Bíróság 1123/1955. számú ítélete
12. Legfelsőbb Bíróság 1133/1955. számú ítélete
13. Legfelsőbb Bíróság 1473/1956. számú ítélete
14. Legfelsőbb Bíróság 1606/1955. számú ítélete
15. Legfelsőbb Bíróság Bf. IV. 1102/1957. 11. számú ítélete, kelt 1957. június 18.
16. Legfelsőbb Bíróság B.IV. 00 1237/1953/19. számú ítélete